

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Szocializmus és kultúra

Az SZKP KB-nak a párt XXV. kongresszusa elé terjesztett beszámolójában L. I. Brezsnyev kiemelte: „A kommunizmusra való áttérés elérése érdekében nem csupán az egész társadalom gazdasági, hanem kulturális fejlődésének is magas színvonalat kell elérnie”. A kommunista építés gyakorlata tehát a Szovjetunióban különös figyelmet szentel a kultúra problémáinak: aminek bizonyosságául ki kell emelni, hogy a tudomány, a művészet és az oktatás, de a szocialista kultúra mint egész fejlődésének kérdéseit olyan, egyik legfontosabb pártdokumentumban is kidolgozták, mint „A népgazdaság fejlődésének fő irányai a Szovjetunióban 1976—80 között”.

Ugyanakkor a szocialista társadalomban a kulturális haladás elméleti és politikai aktualitásának problémája a jelenlegi nemzetközi helyzet és az ideológiai harc sajátosságaiból is ered, ami a következőket teszi szükségessé: a) a kulturális-történelmi haladás, és ezzel kapcsolatos különböző antikommunista elméletek polgári koncepcióinak a kritikája, és b) a jobb- és baloldali revizionizmus különböző jelenségeinek leleplezése.

A KULTURÁLIS FORRADALOM LENINI ELMÉLETÉNEK LÉNYEGE

A marxizmus tanítását továbbfejlesztve a szocialista forradalom következtében a társadalom szellemi szférájában végbenemő forradalmi változások törvényszerűségeiről és a régi kultúrának egy új típusúval való felváltása szükségességéről, a kulturális forradalomról alkotott következetes és logikus elméletet Lenin dolgozta ki.

Mi a lenini kulturális forradalom elméletének lényege, és mi a jelentősége a mai korunkban? Ez a kérdés különös érdeklődésre tart számot.

Amennyiben ugyanis különböző országok más-más utakon jutnak el a szocialista forradalomhoz, különféle körülmények között valósítják azt meg (figyelembe véve a konkrét, történelmi, nemzeti és egyéb sajátosságokat), akkor vajon a kulturális forradalom — ahogy a revizionisták állítják — nemcsak a kevésbé fejlett országok számára kötelező-e? Nem lehetséges-e, hogy szükség volt erre Oroszországban, ahol a lakosság 78 százaléka írástudatlan volt és több tucat még az írásbeliséggel sem rendelkezett, de nincs rá szükség a fejlett tőkésországokban?

A marxizmus erre a kérdésre válaszolva hangsúlyozza: a kulturális forradalom, mint a kommunista forradalmi kialakulásnak egyik legáltalánosabb törvényszerűsége, valamennyi ország számára kötelező, még a legfejlettebbek számára is. Miért?

Ismeretes, hogy a kapitalizmusban az emberi kultúra fejlődésében óriási ugrás megy végbe. Ez a kor az ész legnagyobb győzelmét jelenti. A korhoz a művészet és az irodalom legnagyobb meszjereinek neve fűződik: nagy tudósokat és feltalálókat adott a világ számára. A kapitalizmus korszakában jelennek meg az olyan tömegkommunikációs eszközök, mint az újság, rádió, mozi, televízió stb.

Ugyanakkor a kapitalizmusban a szellemi fejlődés az emberiség nagy tömegeinek kárára megy végbe: a kultúra valódi alkotója kívül reked a kultúrán. Ezt az ellentmondást jellemezve, Marx a következőket mondja: „... Minél kulturáltabb az a dolgozó, amit a bérmunkás létrehoz, annál barbárabb ő maga; ... minél átgondoltabb az a munka, amit végez, szellemileg annál kifosztottabb és a természet igájának még kiszolgáltatottabb.” Ezt a kapitalizmus ideológusai is elismerik, beleértve az „elit-elméletek” híveit. Ebből a tényből azonban a marxizmussal ellentétes következtetést vonnak le, mivel úgy teszik fel a kérdést: tud a szellemileg kifosztott munkás a kultúra igazi alkotója lenni? Azaz: a dolgozók szerepe, szerintük, a kultúra fejlődésében az,

hogy megteremtsék az alkotás feltételeit a kiválasztott „szellemi elit” számára. Közben azonban „elfelejtik”, hogy mind az esztétikai érzék, mind a mesterségbeli tudás, mind a művész tehetősége nem más, mint az embermilliók alkotó tevékenységének eredménye — a kőszerszámok megmunkálásától kezdve, a barlangművészet naiv rajzaiig. „Elfelejtik”, hogy a Newton előtti nemzedékek százai mindennapi életük során az általa megfogalmazott törvények szerint cselekedtek, ezzel készítve elő magát a newtoni felfedezést: vagyis tehát, hogy a nagy alkotások mindig az egyszerű emberek millióinak tettein alapulnak, az ő alkotó tevékenységükben kelnek életre, öltenek testet, fejlődnek.

„A zenét a nép alkotja, mi zeneszerzők csak elrendezzük” — mondta Glinka. A kulturális értékek nem mások, mint az alkotó tevékenység materializálódott formái. S csupán abban az esetben lépnek elő kulturális értéké, miután már elsajátították őket, új életet kapnak a további alkotó teremtésben: az elmélet fejlődésében vagy a valóság gyakorlati, tárgyi átalakításában.

A tőke világában az uralkodó osztályok nem csupán mások munkájának eredményeit sajátítják ki maguknak, hanem azok alkotó tevékenységét is. Hogyan megy ez végbe?

A tőkés munkamegosztás az embert a gép tartozékává változtatja. A burzsoázia természetesen kénytelen bizonyos fokig „gondoskodni” a munkások kulturális szintjéről, ez a „gondoskodás” azonban nem megy tovább a termelés követelményeinél, és elvileg egyenlő a gép tőkésítéséről való gondoskodással. (A japán Sony cég például rendszeres kémiai, fizikai és elektronikai foglalkozást tart a munkások számára. Ezek az órák azonban kimondottan utilitárius jellegűek. Miközben a dolgozók munkáját a tőkés munkamegosztás a gépnek rendeli alá, hiányzik a munkások önálló tevékenysége, nem alkotó, mechanikus funkciókba korlátozza azt.) Ilyen körülmények között a munkás olyan kultúrát hoz létre, amely teljesen feloldódik a tömegben és elveszti individualitását. Mivel a kulturális-történelmi folyamat alanyaként, szubjektumaként a nép csak mint összesség jelenik meg, a dolgozók egész alkotó tevékenysége is úgy jelenik meg számukra, mint valami ismeretlen, nem hozzájuk tartozó — idegen tulajdon. Sőt mi több: mint velük (ti.: a tőkéséssel) szemben ellenséges erő.

És ez még nem minden. Mivel azonban a kultúra, mint tulajdon nyilvánul meg, és az emberek többségének szellemi világát vásárlóerejük korlátozza, így ez közvetve vagy közvetlenül korlátozza a kultúrával való egyesülésüket is. (A fentebb már említett Sony cég munkásainak havi bére például 15 %-kal kevesebb, mint az átlagos országok keresetei: következésképpen a cég a termeléshez szükséges kereten kívül korlátozza a kulturális felemelkedés lehetőségeit is.) Még a tömegeknek a kultúrával való ilyen mérvű egyesülése is megijeszti azonban a burzsoáziát. A nép szellemi erejének növekedésében — nagyon helyesen — saját létét látja veszélyeztetni, ezért (érdekei szerint) a kultúra elleni harcot sugallja. (A középkori máglyák elhalványulnak a Hitler-jugendok barbárságaihoz képest, akik pedig a sors iróniájaként a világ egyik legkulturáltabb nációját „képviselték.” De még ott is, ahol a dolog nem fajult el ennyire, látható a modern kapitalizmus ellenséges viszonya a kultúrához.) Megnyilvánul ez a szellemi közszükségleti cikkekben, amit „tömegkultúrának” neveznek, csakúgy abban a tartalmatlanságban, ami a modern „elit kultúrát” jellemzi.

Nem véletlen, hogy a kommunistabarársággal egyáltalán nem vádolható amerikai publicista, Griffith, „A hájasok kultúrája” című könyvében felteszi a kérdést: „Nem vagyunk-e haladókultúra, miközben az anyagi érdekeket ki tudjuk elégíteni?” Ennek a félelemnek megvan az anyagi alapja: a szellemi és fizikai munka közötti antagonizmus a szélsőkéig fokozódott, ez viszont kibékíthetetlen ellentétben van a kapitalizmus egyik alapelvével, az utilitarizmussal. Az alkotó individuum mérhető-

lenül többet tud adni a mai termelésben, mint a „részmunkás”; a dolgozók szellemi fejlődését akadályozva viszont a kapitalizmus a társadalmi gazdaságból óriási összegeket fecsére el, és közben egyre inkább a teljes csőd felé halad. Tehát azért van szükség a kultúra továbbfejlesztése érdekében arra, hogy gyökeresen átépítsék az anyagi és szellemi termelés egész rendszerét; olyan forradalomra, amely megteremti a körülményeket arra, hogy minden ember alkotó képességei sokoldalúan kifejlődjenek.

Az új típusú szocialista kultúra megteremtése érdekében viszont kötelező érvénnyel van szükség a kulturális forradalomra — ami minden országban másképpen megy végbe. Azaz: a kulturális forradalom egyrészt minden népre jellemző általános vonásokat is és az egyes népek számára különös jegyeket, speciális momentumokat is tartalmaz. Ami már az oroszországi kulturális forradalomban is nyilvánvalóvá vált.

Ennek a forradalomnak egyrészt meg kellett szüntetnie a kultúrának a néptől és a népnek a kultúrától való elidegenedését, a népet az emberiség által teremtett kultúra egész gazdagságának a tulajdonosává kellett változtatnia; biztosítani kellett a maximális lehetőséget minden ember számára az alkotó tevékenységben való részvételre; olyan körülményeket kellett létrehozni, amelyek nélkülözhetetlenek a személyiség alkotó erejének sokoldalú kibontakoztatásához és kifejlődéséhez, valamint arra, hogy sokoldalúan tudjuk azokat felhasználni a társadalmi méretű alkotásban.

Lenin a valamennyi nép számára közös tartalmú feladatok kiemelése során, amelyeket az oroszországi szocialista forradalom (természetesen, nemcsak a kultúra területén) oldott meg, azt írta, hogy az oroszországi forradalom fő vonásai „nem csupán helyi, nemzeti, nemcsak orosz, hanem nemzetközi jelentőségűek.” Másrészt azonban az oroszországi szocialista forradalom természetesen rendelkezett egy sor olyan specifikus sajátossággal, amelyek rányomták bélyegüket az egész szocialista átalakulás menetére, beleértve a kultúrát is. Az oroszországi szocialista forradalom specifikumai voltak, hogy: 1.) a forradalom egy olyan országban győzött, amely jelentős mértékben elmaradt mind gazdaságilag, mind a kultúra szempontjából a többi országtól, 2.) a forradalom egy országban győzött, kapitalista környezetben, ami igen kiélezte az osztályharcot.

Az orosz forradalomnak ezeket a sajátosságait számításba véve Lenin a kulturális átalakulás tervének kidolgozása során típusát tekintve két különböző feladatot tűzött az ország elé.

Az egyik feladat Oroszország szélsőséges műszaki-gazdasági és kulturális elmaradottsága. Ezt úgy lehet meghatározni, hogy polgári-demokratikus jellegű feladatcsoport, amihez a következők tartoznak: az írástudatlanság felszámolása, az egyháznak az államtól, illetve az iskolától való elválasztása; a korabeli termelés szintjének megfelelően a tömegek sajátítsák el a szükséges ismereteket; a tömegkommunikációs eszközök fejlesztése stb. Nem nehéz észrevenni, hogy a feladatoknak ez a csoportja nem általánosan kötelező érvényű: a fejlett tőkésországokban megoldották, illetve szocialista forradalom nélkül oldják meg, Oroszországban viszont a sajátos viszonyokból fakadnak. A kulturális forradalom feladatai közé emelni őket így (általános érvénnyel) nem lett volna helyes.

A másik feladatcsoport, hogy az előbbieket csak a szocialista jellegű gazdasági és politikai átalakulások bázisán lehet végrehajtani, ami viszont minőségileg új kultúrát eredményez. A teendőket itt két részre lehet felosztani. Az egyik feladat azt a követelményt jelenti, hogy „össze kell kapcsolni a győztes szocialista forradalmat a burzsoá kultúrával, a burzsoá tudományával és technikával, amely eddig csak keveseké volt”. Azaz: biztosítani kell a tömegeknek az összes kulturális értékhez való hozzájutás lehetőségét, a népnek kell átadni a kultúra anyagi alapjait, a burzsoá szakemberek tevékenységét ellenőrizni kell, a népoktatást szocialista módon kell átszervezni, új alapokon szocialista értelmiséget kell létrehozni stb. Más szóval arról van itt szó, hogy meg kell szüntetni a tulajdonos osztályok kizárólagos monopóliumát a kulturális javakra, a kultúrát össznépi tulajdonná kell változtatni.

A kulturális forradalom e feladatainak óriási jelentőségét — azaz a kultúra kisajátítását — aláhúzva Lenin egyáltalán nem korlátozta a kulturális forradalmat csupán ezekre a kérdésekre —, hanem a súlypontot áthelyezte a kultúrának a tömegek által történő elsajátítására. Vagyis a kommunista formáció kialakulása során (a kultúrában) végbemenő minőségi átalakulások lényegét nem annyira abban látta, hogy a tömegek hozzá tudnak férni az alkotói tevékenység eredményeihez, a műalkotásokhoz, hanem abban, hogy a munkások számára biztosítani kell az alkotó tevékenység lehetőségét (azaz az aktív, társadalmi jelentőségű alkotás folyamatát). „A kulturális forradalom számára a legfontosabb az — mint mondta Lenin —, hogy fel kell ébreszteni a tömegek kultúra iránti vágyát. Új emberek nőnek fel, akiket az új társadalmi rendszer szült, és akik ezt a rendszert egyszersmind létrehozzák.”

Ilyen módon a kulturális forradalom lényege a szellemi termelés egész rendszerének gyökeres átalakítása, minden embernek a kulturális-történelmi folyamat tudatos szubjektumává való átalakítása: a végső célja pedig az, hogy a személyiség sokoldalúan, harmonikusan fejlődjön.

Az elmondottakból az is következik, hogy az ún. „nagy kulturális forradalomnak” semmi köze nincs a kulturális forradalom lenini elméletéhez. Kínában a „kulturális forradalom” éveiben Mao Ce-tungnak és híveinek ideológiai platformja és gyakorlati tevékenysége kimondottan politikai célokat tűzött maga elé: leszámolni a kalandor, szovjetellenes, sovinszta-maoista vonallal szembeszálló pártkáderekkel, és alkotó értelmiséggel. A hunvejbinek „aktivitása” a kultúra területén hirdetett nihilizmusokkal akadályozta a széles dolgozó tömegek kezdeményezéseinek növekedését és szellemi fejlődését, fanatizmust szült. Valójában a dolgozóknak a kultúrától való eltávolítása Kínában ahhoz vezetett, hogy még nagyobb szakadék keletkezett a szellemi és fizikai munka között. Mao Ce-tung istenítése pedig kioltotta a nép aktivitását. A személyi kultusz a tömegek alkotó erejével szembeni hitetlenség, és ezért a hunvejbinek „forradalmisága”, a kultúra gazdagságának Mao-idézetek kívülről való fújásával való felcserélése a kultúra frontján végül is ellenforradalomhoz vezet.

A SZOVJET KULTURÁLIS ÉPÍTŐMUNKÁ TAPASZTALATAINAK NEMZETKÖZI JELENTŐSÉGE

A kulturális forradalom a társadalom kapitalizmusról a kommunizmusra való átmenetének egyik legfontosabb törvényszerűsége. Mint ilyen, a kommunista társadalom más törvényszerűségeihez hasonlóan nemcsak általános tartalmi jegyekkel, hanem megjelenési formáinak sajátosságaival is rendelkezik. Ez bonyolult, soklépcsős folyamat, amely a szocialista forradalom győzelme után kezdődik. A konkrét történelmi, nemzeti sajátosságoktól függően az egyes országokban speciális vonásokra tesz szert, és ez rányomja bélyegét a kulturális építés feladatainak megoldási módjára, fejlődésének ütemére stb.

Az a körülmény, hogy a kulturális forradalom mindig különböző történelmi és nemzeti fejlődésű országokban zajlik, valamint az a tény, hogy mindez eltérő nemzetközi helyzetben megy végbe, természetesen nem marad nyom nélkül a kulturális fejlődésben, és következőképpen valamilyen módon hat a kulturális forradalom menetére.

A különböző belső és külső körülmények hatnak a kulturális forradalom megvalósításának konkrét menetére. Egyesek meggyorsítják és megkönnyítik, másik akadályozzák, lassítják a forradalmat. Mindezek a tényezők a különböző nemzetközi helyzetekben, a történelmi fejlődés különböző szakaszaiban másképp fejlődnek és hatnak, ezért a kulturális forradalom minden országban különböző: a) a társadalom szocialista kulturális átalakításának módszerében, b) a nép kulturális életének szocialista átalakítását végző kulturális intézmények konkrét szervezeti formáiban, c) a szocialista kulturális építés megvalósítási ütemében. A szocialista közösség országaiban végbemenő kulturális forradalmak specifikumát elemezve mindezeket a momentumokat figyelembe kell venni.

Így például az NDK és Magyarország kulturális forradalmának fejlődésére nagymértékben kihatott az a körülmény, hogy itt évekig keresztül fasiszta rend uralkodott. Ezért ezekben az országokban, mint sehol másutt a szocialista közösség országai-
ban, az ideológiai munkában fontos helyet foglalt el a fasiszmus örökségével, a nacionalizmussal vívott harc. Ezzel együtt természetesen ezekben az országokban a kultúra fejlődésében sajátos, lényeges eltérések is voltak, hiszen az NDK gazdaságilag sokszorosan felülmulta Magyarországot.

A szocialista közösség más országaiban is megvoltak a kulturális forradalom sajátosságai. Bulgáriában például a kulturális forradalomra nagy hatással volt az a haladó és forradalmi hagyomány, amelyet az évszázadok során halmozott fel a bolgár értelmiség, amely már a török uralom éveitől kezdve a lakosság demokratikus részéből alakult ki.

Ami Csehszlovákiát illeti: a háború előtt magasan fejlett tökéletes ország volt, ahol nagy súlya volt a munkásosztálynak. Szervezettsége és tudatossága számos osztályharc során edződött meg. Itt már, a többi kulturális forradalomtól eltérően, a kulturális forradalom előtt nem volt irástudatlanság és a kulturális-művelődési intézmények egész hálózata alakult ki. Ugyanakkor — éppen a magas gazdasági fejlettség következtében — az értelmiség jelentős része származását és tevékenységi körét tekintve a burzsoáziához kapcsolódott, erős antimarxista beütéssel, a polgári-demokratikus illúziók terhét viselve a vállán, ami természetesen lassította az ideológiai és kulturális szférában a forradalmat. (Ez többek között megmutatkozott 1968-ban is.)

Ismétlem hát: minden más szocialista országban sajátos és igen lényeges specifikummal bírnak a kulturális forradalmak. Elég csak arra emlékeztetni, hogy milyen nehéz körülmények között kezdődött meg a kulturális építés Vietnamban, Kubában.

Így beláthatjuk, hogy a kulturális forradalom mint a kommunista formáció kialakulásának általános törvényszerűsége, minden országban sajátosságokkal rendelkezik. Ezek, mint mondtam, a különböző népek konkrét történelmi-nemzeti fejlődé-

séből származnak. Minden különbség mellett a fő azonban a kialakuló kultúra közös tartalma. Innen ered, hogy a kulturális forradalom, az új kultúra megteremtésének lenni eszméi realizálásáért és alkotó fejlesztéséért az SZKP által vívott harcban szerzett tapasztalatok óriási nemzetközi jelentőségűek. Október jelentőségét méltatva Lenin a mi forradalmi tapasztalatunkról azt mondta, hogy „minden országnak mutat valamit, és egész lényegeset, ami elkerülhetetlen és már a közeljövőben megvalósul”. Ezek próféta szavak voltak. A szocializmus egész menete és folyamata, a szovjet kultúra alakulása jelenleg is nagy tapasztalat és iskola a szocializmus kommunista és munkáspártjai számára: akik alkotó módon alkalmazták és alkalmazzák is a társadalom szocialista átalakításának szovjet tapasztalatait a maguk országainak körülményeire. S a Szovjetunió, a mi pártunk is átveszi mindazt az értékes tapasztalatot, amit ezeknek az országoknak a kulturális, műszaki-tudományos fejlődése eredményezett. Ez különösen erősen megmutatkozik a szocialista rendszer országainak sokoldalú, sokféle kulturális együttműködésében, a tudomány, technika, művészet, felsőoktatás, rádió, televízió, sport, valamint a városok, szovhozok, kolhozok, tudományos akadémiák, tudományos intézetek, színházak, írószövetségek együttműködésében stb. Ez a valódi testvéri együttműködés, az új élet építéséből adódó tapasztalatok baráti kicserélése, amiben világosan kifejezésre jutnak a proletár internacionalizmus elvei, a szocialista országok népei és pártjai alapvető érdekeinek és nemes eszméinek megbonthatatlan egysége.

A szovjet szocialista kultúra és más szocialista országok kultúrája tovább erősödik, tökéletesedik, gazdagodik és fejlődik Lenin örök, nagy tanításainak alapján. A szocialista országok a kulturális forradalom megvalósítása során a kommunizmus közös kultúrája felé haladnak, amely magába foglalja mindazt, amit a múltban hoztak létre, és ami az emberiség kulturális fejlődésének egy új, magasabb foka lesz.

E. A. Baller

Részlet E. A. Baller azonos című tanulmányából.

Sikerek, gondok, remények

Nem sok ideje annak, hogy e lap hasábjain a képzőművészethez fűződő kapcsolatmról, elfogultságomról vallottam. Könnyen és szívesen tettem ezt, mert igaz, s mert annyi szépet és jót sorolhattam fel eredményként, hogy elfogultságomat a tények sora már önmagában is magyarázta. Ám az is természetes, hogy vajmi keveset érne az olyasféle szeretet, amely a napfényes örömei idején határtalan, ha azonban az esőt ígérő első felhő megjelenik, annak már pusztán látványára jégverést kiált, s tagadja minden korábbi vonzalmát. Nos, amikor most néhány gondról szeretnék szólni, ugyanannak a képzőművészetet becsülő kötődésemnek alapján teszem, ahogyan korábban a sikerekről igyekeztem számot adni.

Kiegészítésül pedig még annyit: nem ijesztő, kiúttalanságot, vagy vétkes tévedést jelző, hanem csupán az élet alakulásából természetesen adódó gondokról ejtek itt szót (s nem is bizonyos, hogy mindenben igazam van).

★

Ahhoz, hogy mondandóm indítékai világosak legyenek, elengedhetetlenül sorba kell szednem — szélesebb horizontú megközelítéssel — képzőművészetünknek az utóbbi években elért eredményeit, és a minőséget, a művészeti közéletet érintő problémákat.

Szinte közhelyszerűen ismert tény, hogy képzőművészetünk az elmúlt másfél évtized során szinte soha nem tapasztalt módon kiteljesedett. Kulturális politikánk koncepciója, a művészetirányítás — s nem utolsósorban a szocializmus építésének eredményei — olyan nyugodt alkotói légkört és munkafeltéte-

leket biztosítottak, hogy képzőművészetünk sokszínűen és színvonalasan volt jelen társadalmunk mindennapjaiban. Különböző, a felszabadulás után formálódott művészeti ág (mint például az önálló képzőművészet, az egyre szélesebb körű feladatokkal találkozó alkalmazott grafika, vagy a közösségi feladatok új szemléletét és megoldást kívánó hatására életerőre kapott murális „műfaj”) végérvényesen nagykorúsodott. Eltérő eszközökkel, de hagyományt tisztelve, s a világ képzőművészetének eredményeire is figyelve dolgoznak az alkotók, s nem túlzás azt állítanunk, hogy minden nagyjából körülhatárolható törekvésnek megvoltak az igazán figyelmet érdemlő egyéniségei is. A hagyomány és korszerűség összefüggéseit kutató szakmai kísérletek az eszközök gazdagodását segítették elő; az elsősorban magatartásban érzékelhető extravagancia pedig lényegében inkább a művészeti közélet periferiáján okozott figyelmet igénylő gondokat.

Természetesen a törvényszerűen kiteljesedő képző- és iparművészet társadalmasodását igen komolyan segítette, ösztönözte a megélénkülő, s egyre színvonalasabbá váló mecénáló munka. S most e tevékenységen nem elsősorban az egzisztenciális és szakmai-erkölcsi elismerés természetes folyamatát értjük, hanem azt a felelősségteljes munkát, amely az anyagi ösztönzés közvetlen ígérete nélkül is a közönség, a befogadók oldaláról közelítve biztosította a művek társadalmi szintű nyilvánosságát. Zömmel bizonyítványos formák — pl. kiállítások, tárlatvezetések stb. — megújításában valósult meg a közvetett, művészetet és művészetet befolyásoló tevékenység, de újabb formák is születtek (pl. brigádkapcsolatok, szocialista szerződések stb.), s ezek igen hatásosan egészítették ki a központi szakmai fórumok körét. Bizvást állíthatjuk, hogy a mára már országos jelentőségűvé és hatásúvá vált vidéki kulturális, helyesebben képző- és iparművészeti centrumok e speciális művészetpártolás eredményeként fejlődtek azzá, amiért a kulturális közéletben számon

tartják őket. (E folyamatról éppen Salgótarján ilyen jellegű szerepéről szólva hangzott el a bevezetőben említett vallomásom.)

Ez az egészséges, s a társadalom egyre igényesebben növekvő érdeklődése által is igazolt munka azonban az utóbbi időben mintha lassúbb tempójú, s eredménytelenebb volna; olykor a megszokás kényelme, vagy éppen a tanácsatlanság bizonytalansága érződik a hanyatló színvonalon. Vajon mi lehet az oka? Elfáradtak volna a képző- és iparművészet eddig fáradtságot nem ismerő, önzetlen propagátorai? Lehet, de valószínű, hogy a sikerélmény elmaradása okozza a fáradtságot, s nem az értelmes munka terhe. Vagy talán a képzőművészet küszködik olyan nehézségekkel, hogy produktumaiban érződik a küszködés kínja, s a művek a katarzist okozó minőségükből veszítettek volna? Valószínű, hogy ebben is van igazság. De közelebb kerülünk a helyzet megértéséhez, ha a két összetevőt — amelyek lényegében egymást feltételezik a kölcsönös ösztönzés összefüggésében — egyszerre vizsgáljuk. Úgy vélem, arról van szó, hogy a művészetpártolás gondoljai komolyan befolyásolják a művek számának, minőségének kérdéseit; s a pártolók munkáját már nem mindig ösztönzik (vagy éppen visszafogják) a kortárs képzőművészetben olykor tapasztalható értékmegítelési bizonytalanságok, a hullámzó színvonal, s azok a művészeti közéletben zajló viták, amelyek érdekellentéteken alapulva, szakmai köntösben szólnak hagyományokról, korszerűségről, elkötelezettségről. Ezekben a polémiákban olykor még a „hivatásos” kritikai gyakorlat is inkább a zavart segíti, semmint az eligazodást.

Nem arra szeretnénk vállalkozni, hogy e helyen képzőművészetünk fejlődésének problémáit elemezzük. Az alapkérdések ismertek, s erről nagyon világosan és egyértelműen szövelt a XI. kongresszus is, amikor a művészetek és a valóság viszonyát elemezve a társadalom valóságos kérdéseire való reagálásra, az elkötelezett közéletiségre, s a „népről a népek érthetően” program követésére hívta fel az alkotók figyelmét. Tagadhatatlan, hogy a gondolatok érvényessége jókor és szükségszerűen ró feladatokat képző- és iparművészetünkre. Tapasztalhatjuk ugyanis, hogy a korábbi évek kísérletező kedve nem ritkán már végső célként jelenik meg egy-egy alkotó vagy alkotói csoport programjában; hogy a szakmai, esztétikai kérdések jogos hangsúlyozása olyan előjellel történik, mintha a művészet társadalmi kötelessége másodlagos lenne. Ehhez járul a különleges jogok vindikálása, azaz egy esztétizáló szakmai színvonalra hivatkozással a kizárólagosságra való törekvés, amelynek végső célja az egzisztenciális és erkölcsi elismerés forrásainak birtoklása.

A dolog természetes rendjéből adódik, hogy ellenhatásként erőteljesebb hangon szólnak azok, akik a közéletiséget színvonalengedménnyel óhajtják megvalósítani; nem választják szét a műben és a közéletben megnyilvánuló világnézeti tartalmakat; s egyenlőséget tesznek ideológia, politika, műalkotás és alkotói magatartás közé. A két pólus között feszülő ellentmondásba olykor még az is zavart okozóan játszik bele, hogy áttételesen vagy közvetlenül polémia folyik a hagyományokhoz való viszony és a világ eredményeire is figyelő kortársi érdeklődés szakmai, politikai, kulturális tartalmának megítélése körül. Úgy, mintha ebben is csak a végletek léteznének. Mindez a művészet színvonalának, a további kibontakozásnak visszafogása mellett, kulturális politikánk megértésében, célkitűzéseink megvalósításában is gondokat okoz.

Szakmai vitákban, közéleti eszmecsereikben, a művészet jelenét, holnapját taglaló elmélkedésekben olykor a kelletténél hangosabban, s nemegyszer elemző indoklás nélkül, csak úgy általában említve hangzik az elvek és gyakorlat közötti ellentét zavarára való hivatkozás. Természetes dolog, hogy bizonyos eltéréseknek — már ami a konkrét helyzet konkrét körülményeit illeti — lenniük kell, de ezek abszolutizálása különösen csak a deklarálás szintjén, végső soron a helyes elvekben való kételkedéshez is elvezethet. S csak azt eredményezheti, hogy ahol tényleg probléma van, elmarad a konkrét, korrigáló vagy számonkérő fellépés. Kissé talán ennek eredménye is, hogy a fentebb említett problémák — a „végletek csatája” figyelmet és külön erőfeszítést kívánó jelenséggé nőhettek művészeti közéletünkben. Ez pedig befolyásolja a mecénások munkáját is.

Arról van szó ugyanis, hogy a korábbi nagy lendületű fejlődéshez igazodó művészetpártolási formák ma már nem mindig képesek hibátlanul betölteni feladatukat. A képző- és iparművészet a maga gondjaival küszködve keresi a továbblépés lehetőségeit. Ugyanakkor az is tény, hogy a kibontakozási folyamattal együtt nagymértékben nőtt a társadalom érdeklődése a vizuális, s ezen belül a képző- és iparművészet iránt. A különböző művészeti ágak között — s ezt nem értékítéletként mondom — bizonyos mérvű átrendeződés zajlott és zajlik le a társadalom életéhez való kapcsolódás tekintetében. A lakásépítési program például keresetté tette az iparművészetet. A közterti munkák mindennapjaink természetes részévé formálták a képzőművészet bizonyos ágait; a könyvillusztráció természetessé a grafikát; a kereskedelmi kultúra szükségessé az alkalmazott grafikát stb. Az alapvető kapcsolódási formákban nincs is probléma, azokban a szükségszerűség, s a tudatosan formálódott igény törvényei biztosítják a rendet és a folyamatot. Az elmúlt évben például 10,5 millió látogatója volt a múzeumoknak. Ez, úgy hiszem, önmagában elég bizonyítéknak.

Van azonban olyan terület is — ez is jelentős, ha nem a legjelentősebb része a művészetpártolásnak —, ahol áttételesebb a mű és közönség közötti kapcsolat, ahol nem a közvetlen jelentkező konkrét feladat inspirálja az alkotót. Úgy lehetne talán megfogalmazni, hogy itt az alkotói folyamat egészéről van szó, s arról a mű-közönség kapcsolatról, ahol a nézők már a „kész tények”-kel találkoznak. Ezt segítette a már eddig annyiszor említett művészetpártolás, s többek között e munka problémái jelzik a sikerek mellett hol jelzésszerűen, hol elég hangosan jelentkező gondokat.

S most nem a korábbi dicséret visszavonását szeretném deklarálni, hiszen azok a hozzávetőleg másfélfé évvel ezelőtt írott dicsérő szavak igazak voltak — s lényegében még ma is országos szinten példaadó Nógrád megye és Salgótarján művészetpártolása. A sikerek és a mecénások hozzáértő szeretete jogosít fel arra, hogy — a véleményem szerint — e téren jelentkező problémákat épp ebben a körben kísérleljem meg vázolni. Itt azért, hogy tovább is az eddigi jó úton folyjon a munka, máshol pedig, hogy a példán okulva kezdjék el, vagy tereljék helyesebb irányba a mecénási tevékenységet.

Salgótarjánban például a város új vizuális közegét biztosító építészeti programmal együtt alakult a kiállítási program. A tavaszi tárlatok sora; a zománchiennalé, a Derkovits-galéria, s más, időszaki bemutatók a színvonal mellett az érdeklődés, a megnyilvánuló közönségkapcsolat tekintetében is város- és megyehatárokon túli példával szolgáltak. S a közönség még hűséges. De szabad legyen ünneprontóként jeleznem, hogy a legutolsó tavaszi tárlat már „nem volt az igazi”, s azt sem szégyen bevallani, hogy a legutolsó zománchiennalé egy kicsit fias-kónak tekinthető. Ebben az előjáróban említett gondok mellett, szerény véleményem szerint, ludasak a mecénások is. Ma már kevés a kiállítási lehetőséget biztosítani; a megnyitón ünnepélyes, szép szavakkal a művészet értelméről szólni. Sokkal többre van szükség, mert a feladat s „tét” nélkül ismétlődő tárlatokat kikezdeheti a megszokás unalmának szürkésége, s az ismétlés egyhangúsága. Feladatokat és feltételeket kell szabni, mert a ma már joggal sokfelé járónak mondható közönség, a másik helyen már látott munkákat nem biztos, hogy szívesen nézi. Sőt, a helyi, valóságosan is „közvetlen mecénásnak” tekinthető közönség még meg is sértődhet, ha csak ennyire becsülik. A szép eredményeket maga mögött tudó művészetpártolási munka most érkezett el legnehezebb feladatához: programot kell adnia. Programot kulturális politikánk célkitűzései, a művészi minőség törvényei, s a közönségért való felelősség parancsai szerint. Nem elég csak bábáskodni, a folyamatba be is kell avatkozni — s akkor, szerény véleményem szerint, nem lesz a természetesnél hullámzóbb a színvonal; s nem lesz a megszokás szerint leírható esemény a képző- és iparművészet nyilvánosság elé lépése.

Tudom, hogy igaztalan lenne, ha e véleményem épp itt, az országnak ezen részén jelentene szigorú kritikát, hiszen máshol talán sokkal inkább igazak ezek az állítások. De a felsorolt gondok esetleg viharral okozó forgatagának előszele már érezhető, s éppen az eddigi jó munka biztos alapja teheti elviselhetővé az aggó-

dást magában hordó kételyeket. Azt is tudom, hogy nehéz munka a művészpártolás — itt a fáradozásért nincs azonnal térülő ellenszolgáltatás. Csak a folyamatos és hosszú munka örömét, keservét vállalva számíthatunk az azt honoráló eredményekre: a vizuálisan művelt és érzékeny, a képző- és iparművészetet szerető közönség elismerésére és megbecsülésére. Arra, hogy e művészeti ág értékeit értő, az azt felhasználni, azzal

élni tudó közönség minden tagja gazdagabb egyéniségként végzi mindennapi munkáját a szocializmus építésében. Mi mindent kell még ezért az eredményért elvégezni! De úgy hiszem, érdemes. Mert csak így: értelmes munkával, orientáló erővel mecénálhatjuk művészeinket, és szolgálhatjuk becsületesen a társadalom és művészet kapcsolatának ügyét.

Bereczky Loránd

Madách-émlékérmesek „megvallatása”

A Nógrád megyei Tanács végrehajtó bizottsága 12 évvel ezelőtt alapította a Madách-émlékérmeset, amellyel — a madáchi életmű örökségének szellemében — megyénk művészeti életének felvirágzását, szélesebb körű kibontakozását kívánta elősegíteni. Az emléklapok kezdetben (minthogy művészeti díjként létesült) a megyében és azon kívül élő alkotóművészek kapták. Néhány év óta azonban a közművelődés munkásai, művelődő kisközösségek, közéleti személyiségek is részesülhetnek e kitüntetésben, ha munkájukkal számottevő mértékben járultak hozzá a megye szellemi, kulturális életének gyarapodásához, fejlődéséhez, következetes, áldozatos munkájukkal nap mint nap példázák a madáchi örökséget.

Az idei kitüntetettek is az utóbbiak közül valók: közéleti emberek. Dr. Vonsik Gyula, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat főtáskára, a megyében végzett politikai, művelődésirányító munkában és a megyei ismeretterjesztő munka feltételeinek fejlesztésében szerzett érdemeket. Mendele Ferenc, az Országos Műemléki Felügyelőség tudományos igazgatóhelyettese és dr. Román András, a felügyelőség műszaki tanácsadója Hollókő falurekonstrukcióját tervezte meg, illetve kivitelezi. Dr. Boros Sándor, az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának titkára a tudományos és kulturális élet irányításában végzett közel két évtizedes munkájáért részesült a kitüntetésben.

★

Dr. Vonsik Gyula életének Nógrád megyéhez fűződő kapcsolatai felidézésével kezdi vallomását:

— Salgótarjánban születtem. Édesapám a Rimamurány-salgótarjáni Vasmű Rt. kovácsa volt. A salgótarjáni acélgyárban szabadultam fel géplakatosként 1948-ban, de nemsokára propagandista-tanfolyamra küldtek, majd 1949 szeptemberében végérvényesen elszakadtam az acélgyártól. Tulajdonképpen azóta dolgozom függetlenített politikai munkásként. Pécs kivételével az ország valamennyi nagyobb városában dolgoztam. Az ellenforradalom után az MSZMP Központi Bizottságának utasítására tértem vissza Nógrád megyébe, s a megyei pártbizottság apparátusában ideológiai és kulturális feladatokkal foglalkoztam. 1962-ben a Szovjetunióba kerültem aspiránsnak, s filozófiai témában kandidáltam. 1970 óta vagyok a TIT

főtáskára... Ennyi a tömör életrajz, amelyben a Nógrádban töltött évek talán a legfontosabbak. Ott kaptam az indítást, ott tanultam meg a munkában az igényességet, a határozottságot, az egyenlőséget és következetességet, azt hogy a munkát csak úgy lehet becsülni, ha az ember érzelmileg is kötődik hozzá

— Elbeszéléséből is érezhetjük, hogy jó ismerője a megye régebbi és mai életének: hogyan vonna mérleget közöttük?

— Valamikor a felszabadulás tájékán Nógrád megyét tudatlag a legsötétebb területek közé sorolták. A megyében kevés magas képzettségű ember élt, s tudománytermelőként Nógrád nem jelentkezett, az embereknek a tudománnyal való találkozása is szinte lehetetlen volt. A palóc népben élő kitörni akarás, rátartóság, erős lokálpatriotizmus aztán a felszabadulás után megnyilvánulási lehetőséget kapott. Amikor például az országban nagyon kevés szavazatot kaptak a kommunisták, akkor Nógrád megyében jóval többet, gondoljunk a '45-ös, '47-es választásokra. Ebben természetesen benne volt a politikai meggyőződés, de az is, hogy meggyőződését a nép végre ki is fejezhette. Megmutatkozott ez a termelési eredményekben, a szénecatákban, egyebekben. S tulajdonképpen ez a kitörni akarás jelentkezett aztán a szellemi élet területén is. 1956 előtt, sajnos, ez a törekvés nem nagyon tudott kifejeződni, vagy legalábbis nem kapott elég támogatást a megyei politika, az irányítás alakításában. Ezért látható jelei 1956 után jelentkeztek. Ehhez azonban egyénenként is fel kellett készülni, mert ha a vezetés oldaláról igényességet látnak az emberek, akkor a többi már — ahogy mondani szokták — gyerekkjáték.

— A vidék szellemi életét bizonyos körökben gyakran szokták a fővárossal összevetni, s általában egyértelműen alacsonyabb rendbe sorolják. Helyesen következtetnek-e?

— A provincializmus, amit én mindig idézőjelbe tennék, szerintem, ha még nem is minden összefüggésben, de elvesztette értelmét. A valóságban ma már nincs vidék és Budapest. Csak: van, amiben Budapest, van, amiben a vidék a jobb, amiben többet tett. Mert ki tudná bebizonyítani, hogy a városfejlesztés nem Salgótarjánban történt átgondoltabban, esztétikusabban, mint akár Budapest bármelyik részében. A köztéri szobrokat tekintve pedig Nógrád megye koncepcióban messze meghaladja — tapasztalatból tudom — bármelyik fővárosi kerület tevékenységét. A főváros most készíti el mo-

nográfiáját, Nógrád megye már elkészítette. Már nemcsak budapesti művészek neve ismert külföldön, hanem Czinke Ferenc, Lóránt János nevét is ismerik. A megye politikai kisugárzó ereje sem állítható szembe úgy és nem degradálható úgy, hogy az a fővárosé után következik. De a fő problémát én nem is ebben látom. Inkább abban, hogy az értékeket nem tudatosítjuk eléggé az ott élőkben.

— Ebben az ismeretterjesztés jelentős szerepet vállalhat: hogyan vélekedik a megye ismeretterjesztő tevékenységéről?

— Szívügyem a munkások közötti ismeretterjesztés és az értelmiség összefogása. Ebben tervszerű, jó munkát végeznek a megyében. A természettudományos műveltség emeléséért viszont többet kellene tenni

— 1975 jelentős esztendő a megyei ismeretterjesztés életében: Salgótarjánban első ízben rendezték meg a nyári egyetemet, s átadták rendeltetésének a TIT továbbképzési központját. Véleménye szerint milyen perspektívák állnak ezek előtt?

— A salgótarjáni ifjúságpolitikai nyári egyetemet nem egy tudományra építő hozták létre, mint a többi, hanem egy társadalmi feladatra. Egy társadalmi rétegnek, az ifjúságnak a helyzetét, tevékenységét, irányítási és nevelési kérdéseit kívántuk középpontba állítani. Úgy gondoltuk, hogy a megye ehhez rendelkezik elég politikai erővel, tapasztalattal. Sikerült tapasztalatokat gyűjteni, s ha így halad, akkor ezt a nyári egyetemet a külföld előtt is nyugodtan megnyithatjuk. Ami a továbbképzési központot illeti, szintén nagy perspektíva előtt áll. A TIT hivatásos apparátusának továbbképzése itt történik. Ez két szempontból is jó: több Nógrád megyei vehet részt a munkában, hiszen helyben vannak, másrészt itt cserélik ki a tapasztalatokat és innen is visznek el. De létrehozásakor egy kicsit arra is gondoltunk, hogy később nemzetközivé szélesítjük, hiszen az intézmény felszereltségénél fogva bármiféle nemzetközi fórum megrendezésére alkalmas.

★

Mendele Ferenc és dr. Román András építészek megosztva kapták az emléklapok. Különböző egyéniségű emberek, akik más-más úton jutottak el közös munkájukhoz. Hollókő rekonstrukciójához is. Mendele Ferenc Ybl-díjas építész már egyetemi éve alatt eljegyezte magát a népi építészettel, dr. Román András mérnök-kandidátus viszont csak az egyetem befejezése után, közel másfél évtizeddel később került a bűvkörébe.

— Mint építészjelölt, úgy találtam — emlékszik a kezdetekre, Mendele Ferenc —, hogy a jó építészek mindenütt népi építéssel is foglalkoznak. Éppúgy, mint Bartók a zenében, a tiszta forráshoz nyúltak, és tulajdonképpen így lettek jó építészek; még akkor is, ha alkotásaikban ezek a hatások, jegyek nem direkt módon jelentkeznek. De a népi építészetben nem is az únos-untalan fotografált külső jegyek az érdekesek, hanem a benne megtestesülő magatartás és racionális gondolkodás, melyet az építészetnek el kell sajátítania. Az ötvenes évek közepén a fiatal építészek egy része ezt megérezte, és később (mint például Finta József) nagyon híres tervező-építész lett. Egyrészt tehát felismerték, hogy a népi építészet forrása és alapja az építészet megújodásának, másrészt hittek az újabb kori történeti értékek megőrzésének fontosságában.

— Nagyon rossz rajzkészségem van — jelenti ki tárgyilagosan dr. Román András. — Ezért tervezéssel, noha az építés számára ez a legalkotóbb, leggyönyörűsebb munka, sohasem foglalkoztam. Olyan munkaterületet kerestem, ahol elméleti munkával és kivitelezéssel foglalkozhatom. Dunaújvárost akkor kezdték építeni, amikor végeztem, odamentem kivitelezőnek. Aztán tíz év múlva az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium területfejlesztési főosztályára kerültem, és tulajdonképpen itt oltották belém a műemlékvédelemnek és a városrendezésnek a közös szemléletét. Gyakorlati munkámnál és tudományos érdeklődésemnél fogva igyekszem műemléki együttesekkel foglalkozni — legyenek azok falusiak vagy városiak. A hollókői munkálatok irányítása, összefogása is az én feladatom.

— Mit adhat a népi építészet — és általában a műemlékvédelem — a ma egyre modernebb, városiasabb körülmények között lakó embernek?

— Pogány Frigyes úgy fogalmazta meg — válaszol Mendele Ferenc —, hogy a műemléki érték gyakorlatilag történeti, esztétikai és etnikai érték. Ez a hármasság érvényes a műemlékvédelemben. A népi építéssel kapcsolatban azonban még ma is él egyféle romantikus elképzelés, amely az esztétikai értékét becsüli többre: a szép tornácot vagy a muskátlis ablakot például. Holott történeti és etnikai értéke izgalmasabb. A népi építészet ugyanis alkotásaiban mindenkor (de legalábbis a XIV—XV. századtól kezdve) függvénye volt az uralkodó osztály építészetének, a történeti stílusoknak. Azok átértékelésével alakította ki a maga esztétikai rendjét és ennek megfelelően épített. Ha tehát csak ezt az oldalt kutatjuk, tévúton járunk, mert akkor tulajdonképpen azt a forrást kellene néznünk, amelyikből merített. A magatartás, a racionális gondolkodás a lényeg, s ezt kell megértenie belőle a ma emberének is.

— Hollókői műemlékvédelmével mikor kezdett foglalkozni a Felügyelőség?

— Az ötvenes évek közepén készült el a megye topográfiája, s Varga László

„dolgozta fel” Hollókőt. Az ámbitusos utcasor, amely körülbelül nyolc házból áll, bekerült aztán az 1960-ban készített országos műemléki jegyzékbe, s az első ráfordítás egy évvel később már meg is történt. A topográfia készítésekor az országban minden tizedik település olyan volt, mint Hollókő. A kormány és a felügyelőség érthető módon arra az álláspontra helyezkedett, hogy a műemlékvédelem számára az anyagi eszközöket az idegenforgalmi centrumokban (például a Balaton környékén, a Duna-kanyarban) kell biztosítani. A Balaton környékén még 1966-ban is 11 olyan település volt, amelyet múlt századi vagy korábbi állapotában meg lehetett volna menteni. Hollókői műemlékvédelmét tehát „házon belül” is nehéz volt elfogadtatni. Már csak azért is, mert a falu 1909-ben teljesen leégett, s az új házak a leégett alapon, a népi építészeti hagyományok átértékelésével, 1909—1911 között épültek; s a hatvanas évek közepén még tartotta magát az a szemlélet, hogy igazán történeti értéknek csak a múlt század 60—80-as éveiben keletkezett épület tekinthető. Terveinkben Hollókő egészen a végén szerepelt: Kőszeg, a Balaton környékét is előbbre helyeztük. Ha a megye akkori és későbbi vezetői nem tanúsítanak megértést, nem állnak mellénk, nem támogatnak, akkor talán Hollókő is úgy jár, mint több más Veszprém megyei község, amelyek műemlékileg értékesebbek voltak, de hagyták tönkremenni őket.

— Mikor készítették el Hollókői falurekonstrukciós tervét?

— A megyei tanáccsal végigkonzultálva, Komjáti Attila munkatárssal, 1968-ban tettük le az asztalra — feleli Mendele Ferenc. — Nagyon érdekes munka volt, mert rekonstruálni akartuk az eredeti térbeli mozgást is, az épületek rendszere és struktúrája alapján. A tervdokumentáció háromnegyed része tulajdonképpen szociológiai felmérés. Nemcsak az épületeket írtuk le, hanem azt is, kik laknak benne, hogyan élnek, ragaszkodnak-e hozzá. Mindezek alapján szűrtük ki, hol építsük fel a közösségi épületeket, melyeket hagyjuk meg saját kezelésben. A vizsgálódások alapján az éttermet a régi kocsmához közel helyeztük el, a tanácsházát is visszahoztuk a központba. Meg kívántuk menteni az eredeti település szerkezetét, amelynek igénye és lehetősége a falvak rekonstrukciója esetében korábban fel sem merült. Ez a település szerkezet speciálisan északkelet-magyarországi, nincs ilyen a Kárpát-medence többi részén, sem máshol. További célunk volt a településhez tartozó táj, környezet megmentése. Amikor Gadrola, az UNESCO nemzetközi műemléki szervezetének olasz elnöke néhány évvel ezelőtt itt járt, és hallotta, hogy a falu északi oldalát és a vár körüli legelőket nem tagosítják be, rendkívül megörült. A környező országokban általában múzeumfalukat csinálnak, mi viszont élő, a népi értékeket őrző szocialista falut akarunk. Plovdivban egy konferencián épp ez a

terv váltotta ki a legnagyobb érdeklődést és vitát.

— Vannak dolgok, amelyekről az ember el sem hinné, hogy az egész világ beszél róluk — jegyzi meg dr. Román András. — Hollókő ilyen. A szakemberek ismerik az egész világon. 1972-ben Mexikóban, a városrekonstrukciós szimpozionon Hollókőről is beszéltem, s az elképzeléseket nagyon sokra értékelték. Miért? Mert ilyen átgondolt és tudatos építése egy falu sorsának, jövőjének kevés van a világon. Nem szabad Pompejít vagy Gyűrűfűt csinálni. Akkor van igazi értéke a műemléknek, ha a település városként vagy faluként marad fenn. Hollókőnek is csak így van értéke: és addig lesz, amíg élő faluként létezik.

★

Dr. Boros Sándor, az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának titkára a megye kulturális, szellemi életének eredményeiről, fejlődéséről, a megoldásra váró, sürgető feladatokról nyilatkozott.

— Mi jellemezte Nógrád megye közművelődését az elmúlt másfél évtizedben?

— A megye számára az egyik fő kérdés az volt, hogy a múltból örökölt műveltségi elmaradottságot felszámoljuk, s ezzel egyidőben a szocialista építés támasztotta műveltségi igényekhez gyors ütemben felzárkózzunk. Elmondhatjuk, hogy jelentős lépést tettünk előre ezen a téren; a korábbi nagymértékű elmaradás csökkent — bár még nem szűnt meg. Ezt egyrészt tényleges eredményként értékeljük, másrészt viszont feladatainkat is megszabja.

Milyen területen léptünk különösen nagyot előre? Elsőként az iskolázottság színvonalának, főként a munkások iskolázottságának, szakképzettségének, általános műveltségének emelkedését említeném. A felszabadulást követően az általános és középiskolát végzett lakosok száma egyaránt nyolcszorosára emelkedett, az egyetemet, főiskolát végzettké több mint négyszeresére. A fejlődés legszembetűnőbb tényezője azonban természetesen az ifjúság műveltségének emelkedése: a megyében tízből kilenc fiatal elvégzi az általános iskolát, és közülük a túlnyomó többség — 80 százalék — középfokot tanul tovább. Ez a legfontosabb biztosítéka annak, hogy a régi elmaradásunk hasonló mértékben nem termelődik újjá.

Azt hiszem, a művelődés intenzitását legkifejezöbben az eredmények tényszerű mutatói jellemzik. Tíz évvel ezelőtt például még a megyeszékhelyen is évente három-négyszer került sor színházi előadásra. Ma a szolnoki és a debreceni színházzal együttműködve rendszeres színházi program valósul meg, s 1975-ben a megyei művelődési központban a színházi bemutatókat átlagosan kétezren tekintették meg. 85—90 százalékban bérlettulajdonosok. Hasonló eredményt „számolhatunk el” a képzőművészeti műveltség, a könyvvásárlások, a könyvtári olvasók számának fejlődése területén.

— A megye közművelődésének másfél évtizedes eredményeit ismerve világosan érzékelhető az a művelődés iránt megnövekedett társadalmi igény, mely az egyének művelődési szokásaiban realizálódik. Ezt a kedvező fejlődési folyamatot milyen erők segítették elő?

— A szocialista építés általános követelményei mellett feltétlenül szólnunk kell a pártszervezetek tervszerű kulturális irányító munkájáról. Intézmények létesültek, javultak a személyi feltételek. Művelődési eredményeink elérését nagyban segítette továbbá, hogy jelentősen nőtt a megyében dolgozó értelmiségiek száma, a megyei tanács, a városi párt- és tanácsi szervek megkülönböztetett figyelemmel foglalkoztak a feladatokkal és mozgósították erre mindazokat, akiknek szerepük lehetett a fejlődés megvalósításában.

— Tapasztalata szerint milyen közvetlen hatása volt a közművelődés-politikai határozatnak?

— A párt Központi Bizottságának 1974. márciusi határozata új lendületet adott a közművelődés fejlesztésének. A megyében is élénk munka bontakozott ki, s néhány hónap múlva — júniusban — a megyei pártbizottság megfogalmazta azokat a sajátos megyei feladatokat, ame-

lyekkel a közművelődés fejlesztését elő lehet segíteni... Elmondhatjuk, hogy az eltelt két év a közművelődés lendületes fejlődésének időszaka volt. A művelődés ügye szélesebb társadalmi jelentőséget kapott. A párt- és tanácsi szervek, gazdasági, szakszervezeti és KISZ-vezetők többséget foglalkoztak a közművelődés kérdéseivel, és szélesebb körökben segítettek megértetni, hogy ez ma a szocialista építésnek olyan feladata, amely nélkül a többi, más feladatunk sem tudjuk megoldani. Természetesen a feladatok megvalósítása nem történhetett meg maradéktalanul ennyi idő alatt. 1974-ben egy több évre szóló program készült el a megyében is, amelynek további végrehajtása a következő évek feladata lesz.

— Melyek azok az előttünk álló legfontosabb feladatok, amelyek megvalósítása a jelen és a közeljövő követelménye?

— Első helyen említeném a még meglévő szemléleti problémák leküzdését. A közművelődéssel összefüggő feladatokat ugyanis több helyen — különösen gazdasági egységeink, társadalmi szervezeteink — kissé szűken értelmezik. Örülünk, hogy nagy lendületet kapott a felnőttoktatás, de a közművelődés nemcsak ez. Nagyon nagy szükség van például arra, hogy a megyében dolgozó em-

berek szorosabb kapcsolatba kerüljenek a könyvvel, művészettel, fejlesszék technikai, műszaki ismereteiket, hogy érdeklődésüket sokoldalúan elégítsék ki, hogy minél többen maguk is megpróbáljanak alkotni, ki-ki olyan körben, ahová érdeklődése vonzza, ahol kipróbálhatja erejét. Másik követelmény a művelődésnek a munkahelyi kollektívák mindennapos életével való szorosabbra fűzése. A szocialista brigádok művelődési tevékenységében hatalmas lehetőség rejlik. Ezért megkülönböztetett figyelmet kell fordítanunk arra, hogy ezek a lehetőségek termékenyen kamatozzanak. Fel kell számolni a meglévő formalizmust, sematizmust, el kell érni, hogy minden kollektíva, minden egyes ember tegyen valamit ahhoz, amit eddig elért életmódjának fejlesztésében. Szorosan összefügg ezzel a közművelődés mozgalmi jellegének további fejlesztése: a közművelődés ne csak a „hivatásosok”, hanem az egész társadalom ügye legyen. A közművelődés formáinak szélesítése révén meg kell találni az utakat a tartalmas szórakozáshoz, a sporthoz, a turizmushoz. Olyan komplex tevékenységi formákra van szükség, amelyek kitöltik a növekvő szabad időt, és helyes irányt adnak a növekvő anyagi lehetőségek felhasználásának is.

Sulyok László

Új élet felé

ROMHÁNY

A tanács a „népképviselői alapon felépülő államhatalom igazgatási szervezetének egy egysége”. Az országban 19 megyei és 79 városi tanács, valamint 97 járási hivatal működik. Az önálló községi tanácsok száma 1182, a közös községi tanácsoké 1946.

Romhány önálló tanácsú község, lakosainak száma 2300. Nógrád megye negyedik legjelentősebb iparral rendelkező falva: üzemiben 1150 munkás dolgozik.

★

Szép színekkel lepte meg a falut az idei ősz is. Az Építési Kerámiagyár fölött játékosan szökik magasba a gőz, fut a tiszta égbolt felé. Emberek, autók az utcán. Az állomáson, ahová érkeztem, tolatómozdony pőfékel: agyagot rakodnak a gyári „csónkán”.

A tanácsházára készülök, új épületek soraj között haladok: gyógyszerár, posta, áruház, kocsmából átalakított étterem, szolgáltatóház, presszó. És évről évre szépülő lakóházak.

★

Hárman ülünk, beszélgetünk a tanácsházán, az elnök szobájában.

Az elnök, Tuskó Mihály, harmincöt éves, szakmáját tekintve villamosmérnök,

most jár marxista—leninista esti egyetemre. Kiegyensúlyozott embernek ismerik, szemében vidámság bújkál. a beszélgetés során többször megigazítja bajuszát.

A titkár, Vigyinszki János, ötven év körüli, halk szavú ember. Pár éve lakik ebben a faluban, az ország másik feléből jött — Baranyából, Úgy érzi „megtelepedett” itt, nem akar tovább vándorolni.

— A tanács munkája érdekelne — mondom. — Minden! Így egyszerűen.

Nevetnek, aztán az elnök elkezd:

— Három éve jöttem ide dolgozni. az akkori cserépkályhagyárat hagytam ott. Nehéz volt a váltás, félttem is tőle, most már férfiasan bevallhatom. Egy dolog vezérelt titkon: mindig szerettem az emberek dolgával törődni, segíteni. Ezt akartam folytatni. Nehéz persze, mert a kérések nem mindig egyértelműek, nemet is kell mondani. Bár azt hiszem, ez teszi széppé és egyben izgalmassá is a tanácsi munkát.

— Igen, valóban így van — veszi át a szót a titkár. — Egy év alatt közel 2500 ügyben kellett eljárni. Most könnyen azt gondolhatná, a lakosság apraja-nagyja megfordul itt évente. Ez majdnem így van, mert mi adunk ki igazolást, különböző kivonatokat, engedélyeket és még sorolhatnám tovább, mi mindent. Lehetne úgy is fogalmazni, olyanok vagyunk, mint a gondos szülő, aki ellátja gyerekeit tanácsokkal, segíti útját, neveli, dicséri és néha korholja is, ha erre rászorul. Sántít ez a hasonlat, igaz, mégis van benne igazság.

— Hogyan működik a tanács mint testület?

— A végrehajtó bizottság havonta ülészik, a tanács negyedévenként. Sok mindenről szó esik itt. A község örömről, bajáról, bánatáról. A viták pedig mindig a jót, a szebbet keresik — még akkor is, ha néha elkalandozunk a beszélgetésben.

— Aktivitás? Megjelenés?

— Elfogadható. A tanácstagok eleget akarnak tenni választóik bizalmának. Komolyan csinálják. 1972-ben a tanácstagok 76,6 százaléka jelent meg, 1974-ben már jobb ez a szám, mert 78,3 százaléka volt rendszeresen jelen.

— A falugyűlés?

— Ez teljesen újszerű — veszi vissza a szót az elnök. — A legjobb: fórum, mint régen a rómaiaknál. Megbeszélni a faluval, a falu sorsát, jövőjét: itt lehet igazán politizálni! A megjelenéssel még nem lehetünk elégedettek, mert 1974-ben 120, 1975-ben 200 fő jelent meg. Én akkor lennék elégedett, ha 500 ember jelenlétében beszélgetnénk közös dolgainkról.

★

—A régi cserépkályhagyaré ötven évvel ezelőtt alakult — folytatom a beszélgetést.

— Igen, és ez az ötven év teljesen összenőtt a községgel — mondja az elnök, Tuskó Mihály.

— Igaz, hogy mégis be akarták zárni?

— Erről szó sem volt. Átállni más termékre, ez volt mindjárt a megoldás. Persze voltak hitetlenek is, szép számmal. Aztán az eredmények láttán megváltozott a hangulat. Padló- és falbunkoló csempéket kezdtek gyártani, a munkások maradtak, azok is visszaszivárogtak, akik elmentek.

— Más üzem is települt a községbe? — kérdezek tovább.

— Igen. A FIM itt fejlesztett erőteljesen, több lépcsőben. A fejlesztési összegek százmilliókra rúgnak.

— Nem volt furcsa, hogy éppen ezen a településen?

— A kívülállónak talán. Itt a legjobbak a feltételek, van alapanyag, van munkaerő.

— Az utóbbival mi a helyzet jelenleg?

— Úgy érzem, elegendő. Elbírt a Váci Híradástechnikai Anyagok Gyárának telepítésével fellépő munkaerőigényt. A vonzási körzetben mégis kihasználatlan munkaerő van, csak jobban kellene szervezni.

— Ismert tény, hogy ez a tanács majd a későbbiekben négy-öt község közös tanácsa lesz. Akkor mint munkáslakta körzetközpontnak nagyon sok feladata lesz.

★

— A falu főutcáján a FIM gyártelepéről kiépített közkifolyós vízvezeték húzódik. A kutak száma 4, a tanács fenntartásába tartozik még 8 db jó ivóvízű ásott kút. A többszintes, telepszerű építkezés elsődleges feltétele a vízvezeték-hálózat kiépítése. Erre reális lehetőség csak 1980 körül lesz.

— Ez így igaz, és már most gond. Elkészült a község rendezési terve, szeretnénk elkezdni a többszintes lakásépítkezéseket. Az üzemek ebben egy kicsit szorítanak. Köztudott azonban, hogy az ilyen építkezésekhez megfelelő előkészítés kell.

— Miben jelentkezik ez?

— Csatornázni kellene, vezetékes vizet „varázsolni”, törpe vízművet teremteni. Ezek a tervek, amelyeket valóra kell váltani. Ha már készen lenne az egyik, akkor is késésben lennénk a másikkal. Mit tegyen az ember? — mondja a tanácselnök, és kérdő csodálkozással szétárja a karját.

— Dönteni kell! — mondom.

— Igen, csak az a baj, ha elhatározzuk, hogy ezt csináljuk, akkor csak azt az egyet tudjuk megoldani. A kiviteli összegek olyanok, hogy öt évre minden mást félre kell tenni. Gondoljon csak az óvodára, az iskolára, a lakásokra, s a többi másra. A lakosság ezt nehezen érti meg. Nagy a felelősség.

★

— A község belterületén levő élő és időszakos vízfolyásokat szabályozták. A rendezett patakmeder hossza 350 méter, kiépítésre vár 120 méter. A nyílt árkok

közül burkolt 2615 méter, nem burkolt 8810 méter.

— A pénzünk kevés — mondja a titkár. — Négymillió forint. Ez úgy jön össze, hogy a vállalatok befizetéséből származik 900 ezer, működési bevételekből félmillió, lakossági adókból 600 ezer. Es 2 millió felsőbb tanácsi támogatást kapunk.

— Azt mondta: kevés. Mégis, mire jut belőle?

— Sok mindent meg kell oldani ebből. A gazdálkodási előadónk olyan, mint egy „varázsló”. Az eredményeink ebből is születnek, de mellétezzük az ötletet, a szervezést, a lelkesedést. Csak a főbb számokat sorolom és a mostani évet. 600 ezer az óvoda fenntartása, üzemeltetése, közel 900 ezer az iskola, 300 ezer az iskolai napközi, 80 ezer a könyvtár, 8 ezer a sporttámogatás, 270 ezer a szociális feladatok, a segélyezés, az öregek napközi otthonának fenntartása, ami huszonkét öregnek nyújt ellátást, pihenést napközben.

— Ha jól számolom, még nem költöttük el mind a négy milliót — mondom a titkárnak. — A tanácsi kezelési utak hossza a községben 8408 m; ebből bitumennel kezelt 2168 m, makadám út 2770 m, földút 3470 m.

— Úgy van. Van még kiadásunk. 130 ezer forint orvosi ellátásra kell. Rendbe hozattuk a község útjait, ez több mint egymillióba került. És sokáig lehetne még sorolni a kisebb feladatokat, amikért fizetni kell.

— A lakosság gondol-e erre?

— Így igaz. Ki hinné el, hogy a tanácsnak kell fizetni a közvilágítást, a közlekedési táblák elhelyezését, a vizet, a patakrendezést, vízkárelhárítást, és még sok-sok olyan szolgáltatást, aminek hasznát a lakosság élvezi.

— A villamosítás a községben teljesen mondható. A kiépített vezeték hossza 8536 m, az utcák közvilágítását szolgálja 89 db hagyományos és 79 db higanygőz-lampás világítót.

— Gond az mindig van. Bolt kellene a szátoki részre. Területet adnánk, de az ÁFESZ egyelőre nem tud fejleszteni — mondja az elnök.

— Pedig jogos az igény! — erősítem meg.

— Jelölőgyűléseken, falugyűlésen többször felvetették. Persze eredmények is vannak, mert nem lehet kihagyni a számításból a most épült ABC-áruházat meg a kisvendéglőt. Az ellátás megfelelő. Ritkán fordult elő, hogy valamit nem lehetett volna kapni. Ha mégis, akkor az már országos hiánycikk.

— Ellenőrzik a boltokat?

— Természetesen. Ebbe a munkába társadalmi ellenőröket is bevonunk. Megnézzük az ellátást, a mérést, a kiszolgáltatást, a tisztaságot.

★

Az egy főre eső szolgáltatási igény 510 Ft, megyei átlag 622 Ft, országos vi-

déki átlag 693 Ft, országos összetett átlag 956 Ft.

— Milyen Romhányban a szolgáltatás színvonala?

— Lehetne jobb is — jegyzi meg szerényen a titkár.

— S mit tesz a tanács a „jobb”-ért?

— Mindent! — mondja az elnök. — Szervezünk, segítünk. Volt itt egy ktsz — romhányi székhellyel. Csak szolgáltatással foglalkoztak, aztán egy napon bezártak minden üzletet. Beolvadtak egy nagy szövetkezetbe: nem bírták az iramot. A részlegek megmaradtak, azok most jól működnek. A hiányt kisiparosok pótolják, főleg munkaidő utáni szolgáltatásokkal.

★

— Segítenek-e az üzemek Romhány sorsát előbbre vinni?

— Segítenek! Azt hiszem, az összefogás egyedülálló — mondja az elnök, és a titkár is helyeslőleg bólint. — A közös gond közös. A jó munkaerő mindennap kell, pontosan: ez pedig csak úgy megy, ha az emberek közérzete jó, nincs gondjuk. Bölcsőde kell: ezt tudta a két gyár, aztán segítettek. Az orvosunk új lakást épített, a régit 350 ezerért átalakították bölcsődének, társadalmi munkával, anyaggal, pénzzel. Az óvodában férőhelyet bővítettünk. Az iskolánál is segítettek.

— A tornaterem megépítésével? — kérdezem, mert hallottam erről beszélni a faluban.

— Igen, ennek nagyon örülünk, a tanács saját erejéből talán még tíz év múlva sem tudta volna megoldani. A Szilikátipari Kutató Intézet tervezőgárdája a gyár segítségével társadalmi munkában elkészítette a terveket, az Építési Kerámiagyár pedig 700 ezer forint értékben csarnokelemeket ad, és társadalmi munkával is hozzájárul.

— És a község?

— Már megkezdtek a szervezést, a lakosság társadalmi munkával segít ebben.

— Nehezen megy a szervezés?

— Egy kicsit. Az okokat én is kerestem, mert most nem olyan egyértelmű a támogatás, mint az régen volt. Azt hiszem, egy kicsit lejártak a társadalmi munka fogalmát. (A korábbi években társadalmi összefogással és tanácsi kivitelezésben épült 7700 folyóméter betonjárda. 5650 folyóméter kiépítésre vár.)

— A megyében ezen a téren: a társadalmi munkaszervezésben verseny is van — mondom az elnöknek és a titkárnak.

Az elnök megjegyzi:

— Mi még nem büszkélkedhetünk: 1974-ben hetedik helyen végeztünk a járásban az egy főre jutó 93 Ft-tal.

— Tudjuk, hogy a négymillióból így lehet többet csinálni — mondja a titkár. — Csak a módszereket kell még meg tanulni. 2300 ember boldogulásáért.

Kő-Szabó Imre